

ANDRZEJ KWILECKI

STOLECZNE FUNKCJE MIASTA POZNANIA

Socjologiczne ujmowanie miasta Poznania może wychodzić z kilku punktów widzenia oraz uwzględniać różne aspekty miejskiej rzeczywistości społecznej i różne funkcje pełnione przez miasto.

Istnieje już pewna liczba prac socjologicznych poruszających rozmaite problemy życia Poznania. Poza klasyczną publikacją Floriana Znanieckiego z okresu międzywojennego pt. *Poznań w świadomości jego obywateli*¹, do której nawiązała Katedra Socjologii UAM organizując w 1964 r. konkurs-ankietę na wypowiedź „Czym jest dla Ciebie miasto Poznań?”², mamy opracowanie zbiorowe pod redakcją Janusza Ziółkowskiego na temat społeczno-przestrzennych skutków industrializacji Poznania w okresie Polski Ludowej³, dokumentujące tezę o organicznym przebiegu procesów uprzemysłowienia Poznania. Do literatury socjologicznej poświęconej Poznaniu należy studium Władysława Markiewicza o typie Poznaniaka i Wielkopolanina⁴. Prócz tego szereg prac znajduje się w przygotowaniu. *Dzieje Poznania* (pod redakcją Jerzego Topolskiego i Jerzego Wisłockiego) obejmą między innymi studia nad przeobrażeniami w świadomości społecznej mieszkańców Poznania i zmianami w strukturze społecznej. W seminarium socjologii miasta Instytutu Socjologii UAM powstało kilka prac magisterskich nawiązujących do dyskusji planistyczno-urbanistycznych na temat kierunków rozwojowych miasta. Efektem badań zespołu pod kierunkiem Janusza Ziółkowskiego jest przygotowywana do druku praca zbiorowa na temat funkcji metropolitalnych Poznania⁵.

¹ F. Znaniecki, *Miasto w świadomości jego obywateli*. Poznań 1931.

² Zob. J. Ziółkowski, *Pięćdziesiąt lat socjologii w Poznaniu*. Studia Socjologiczne 1970, nr 2, s. 21.

³ *Poznań. Społeczno-przestrzenne skutki industrializacji*. Praca zbiorowa pod kierunkiem Z. Ziółkowskiego. Warszawa 1967.

⁴ W. Markiewicz, *Przeobrażenia świadomości społecznej ludności Poznania*. W: *Procesy rozwoju m. Poznania w Polsce Ludowej*. Materiały sesji naukowej organizowanej przez Prezydium Rady Narodowej m. Poznania i Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk w dniach 30 i 31 I 1967 r. Poznań 1968, s. 57 - 64.

⁵ Artykuł niniejszy nawiązuje do tej problematyki badawczej.

Jednym z możliwych sposobów podejścia do problematyki socjologicznej Poznania jest właśnie ujawnienie i oświetlenie stołecznych funkcji miasta. „Stołeczność” Poznania wydaje się zagadnieniem interesującym i doniosłym zarówno ze stanowiska teorii miasta, jak i praktyki kierowania życiem organizmu miejskiego. W tym zakresie Poznań jest — rzecz można — miastem „do odkrycia”. Podejmując temat stołeczności Poznania musimy mieć na uwadze, że pojęcie stołeczności będzie miało właściwy sens społeczny tylko wówczas, jeżeli wykazemy, że Poznań ma jakieś swoiste cechy w porównaniu z innymi ośrodkami miejskimi podobnej wielkości i że odgrywa on jakąś szczególną rolę w życiu regionu i całego kraju.

Celem niniejszego artykułu jest najogólniejsze zarysowanie problematyki, która stanowić może przedmiot dalszych poszukiwań badawczych. Wspomnę, że praktyczne znaczenie badań nad stołecznością Poznania nie ogranicza się do tego jednego miasta. Polska posiada przecież kilka miast, które dysponują zbliżoną do Poznania liczbą ludności, są stolicami województw i szczytą się dawnymi tradycjami stołeczności.

Nie trzeba chyba szerzej uzasadniać, jak bogata jest problematyka socjologiczna stołeczności Poznania. Cechy stołeczne miasta przejawiają się bowiem na kilku płaszczyznach. Po pierwsze, wyrażają się w ulokowaniu w Poznaniu i funkcjonowaniu regionalnych ośrodków władzy. Po drugie, przejawiają się w skupieniu instytucji ekonomicznych, naukowych i kulturalnych, których zasięg oddziaływania wybiega znacznie poza granice regionu. Po trzecie, zaznaczają się miejscem, jakie Poznań, jego instytucje miejskie i zakłady pracy zajmują w świadomości społecznej obywateli. Wreszcie funkcje stołeczne miasta wiążą się z wpływem przemysłu poznańskiego na współżycie społeczne i z jego znaczeniem dla formowania się społeczności regionalnej.

Na dzisiejsze funkcje i aktualną pozycję Poznania rzutują w pewnej mierze jego dawne funkcje historyczne: poza spełnianiem niegdyś funkcji jednej ze stolic państwa, był Poznań nieprzerwanie formalną stolicą jednej z najważniejszych dzielnic kraju — Wielkopolski, a w okresie zaboru głównym ośrodkiem administracyjnym takiego organizmu, jak Wielkie Księstwo Poznańskie; w okresie panowania pruskiego był Poznań ośrodkiem ruchów społecznych i niepodległościowych na ziemiach polskich, np. w czasie wiosny ludów i powstania wielkopolskiego.

Omówię zwięźle niektóre nasuwające się zagadnienia. Jeden kompleks spraw wiąże się z rolą Poznania jako stolicy województwa poznańskiego. W Poznaniu skoncentrowane są ośrodki dyspozycyjne, które kierują życiem i rozwojem województwa, z którymi „teren” musi „się liczyć”. Są to ośrodki administracyjne, polityczne, gospodarcze, są to również centra życia społecznego. Tu podejmowane są decyzje o zasięgu wojewódzkim. W Poznaniu wreszcie powstają nowe pomysły w zakresie planowania rozwoju regionu i rozwiązywania różnych problemów interesujących

całe województwo bądź poszczególne powiaty. Ogólnie biorąc, jest to stołeczność formalna. Jako stolica formalna, Poznań oddziałuje na województwo w różny sposób: bezpośrednio i pośrednio. Kwestią do badań jest, na ile z prestiżem Poznania jako stolicy administracyjnej łączy się oddziaływanie miasta na teren województwa w zakresie norm i wartości moralnych, kulturalnych czy ekonomicznych, na ile Poznań uznany jest równocześnie za symbol wielkopolskich tradycji historycznych i współczesnych wartości społecznych? Z zagadnieniem tym wiąże się z kolei problem integracyjnej roli Poznania w stosunku do społeczeństwa wielkopolskiego, problem istniejących powiązań o charakterze rzeczowym i emocjonalnym między Poznaniem a mieszkańcami województwa, problem zainteresowania sprawami Poznania ze strony Wielkopolan. Ważne znaczenie mają takie zjawiska, jak żywe zainteresowanie wśród ludności wielkopolskiej możliwością podjęcia nauki i pracy zawodowej w Poznaniu oraz codzienna obecność tysięcy Wielkopolan w Poznaniu.

Poznań, dzięki wielkim zakładom przemysłowym, takim jak Cegielski, Pomet, Wiepofama, Poznańska Fabryka Łożysk Tocznych, Fabryka Maszyn Żniwnych, Stomil, Lechia, Centra i wiele innych większych i mniejszych zakładów, tworzy obszerny rynek pracy, który wiąże z miastem nie tylko jego mieszkańców, lecz znacznie szersze zaplecze terytorialne. Do Poznania dojeżdżają codziennie do pracy ludzie z około 1000 miejscowości, przy czym promień liczniejszych dojazdów sięga m. in. następujących par miejscowości: Stare Bojanowo — Kościan, Jarocin — Środa, Nowy Tomyśl — Opalenica, Września — Kostrzyn, Wronki — Szamotuły, Pniewy — Rokietnica, Grodzisk — Stęszew, Skoki — Murowana Goślina, Rogoźno — Oborniki⁶. Toteż Irena i Jerzy Kadowie stwierdzają trafnie, że „Metropolia Wielkopolski spełnia rolę magnesu przyciągającego zwłaszcza mieszkańców regionu, dla których kształcenie, zarobkowanie czy zamieszkanie w Poznaniu staje się równoznaczne z awansem społecznym. Nawet dojazdy do pracy wydają się być niezbyt uciążliwe wobec codziennych kontaktów z pulsującym życiem wielkiego miasta”⁷.

Dla tysięcy osób, przybywających do pracy z bliższych i dalszych miejscowości, pobyt w mieście oznacza obok regularnego przebywania w zakładzie i wykonywania obowiązków służbowych, również zatrzymywanie się na dworcu kolejowym czy autobusowym, odwiedzanie poznańskich barów i kawiarni, korzystanie z placówek handlowych i punktów usługowych, chodzenie do kina, odwiedzanie kolegów, utrzymywanie in-

⁶ Zob. studium: A. J. Przystalski, *Dojazdy do pracy do Poznania*. W: *Poznań. Społeczno-przestrzenne skutki* ... op. cit.

⁷ I. Kado, J. Kado, *Uprzemysłowienie Poznania a uprzemysłowienie Wielkopolski oraz skutki osadnicze tego procesu*. W: *Poznań. Społeczno-przestrzenne skutki* ... op. cit., s. 22.

nych kontaktów towarzyskich itp. Ten stan wpływa na zadzierzgnięcie bliskiej więzi z Poznaniem licznej rzeszy mieszkańców województwa. Przy tym wzrastającą szybko dzięki napływowi ludności ze wsi, robotników i inteligencji ludność Poznania (która w 1974 r. przekroczyła liczbę pół miliona mieszkańców) wraz z masą osób dojeżdżających codziennie do miasta, określić można jako nosicieli nowoczesnych stosunków społecznych, na które składają się: bezkonfliktowe współzycie społeczne różnych grup, przyzwyczajanie się do życia i stosunków panujących w dużej, anonimowej zbiorowości miejskiej, wyrozumiałość dla odmiennych obyczajów, nawyków i cech kulturalnych, przejmowanie bardziej użytecznych wzorów i cech innych grup itp.

W warunkach uprzemysłowienia Poznania wytworzyły się w mieście nowe podstawy struktury społecznej. W przeciwieństwie do dawnych podziałów opartych na przynależności klasowej, pochodzeniu społecznym, posiadanym majątku, wysunęły się wspólne dla ludności kryteria oceny miejsca zajmowanego w społeczności i prestiżu, takie jak posiadane kwalifikacje i wykształcenie, wykonywany zawód, pełnione funkcje, udział w życiu miasta i zasługi dla jego rozwoju.

Dla mniejszych miast wielkopolskich z bardziej zasiedlającą ludnością, z bardziej sztywną strukturą społeczną, tradycyjną obyczajowością i kulturą, Poznań stanowi przykład ośrodka otwartego, stwarzającego warunki dla egalitaryzmu społeczeństwa, dla szybkich procesów adaptacyjnych i integracyjnych.

Drugi kompleks spraw łączy się z zagadnieniem stołeczności nieformalnej Poznania. Od dziesięcioleci obserwujemy zjawisko pełnienia przez Poznań funkcji przewodniej i skupienia się w Poznaniu centrów dyspozycyjnych dla różnych dziedzin życia obejmujących swym zasięgiem regiony nie znajdujące się de iure w gestii władz administracyjnych miasta, głównie regiony zachodnie⁸. Poznań odgrywał rolę nieformalnej stolicy Polski zachodniej, co przejawiało się zarówno w aktywności miasta w stosunku do regionów zachodnich, jak i w fakcie ciążenia ziem zachodnich do Poznania i uznania przez nie Wielkopolski i Poznania za własny ośrodek polityczny i kulturalny.

Problematykę powyższą rozpatrywać można na przykładzie działalności instytucji i organizacji społecznych Poznania oraz jednostek reprezentujących wielkopolski aktyw polityczny i narodowy. W ciągu stu kilkudziesięciu lat Poznań był siedliskiem wielu rozmaitych instytucji, organizacji, stowarzyszeń i zakładów, które działając w sferze gospodarki, kultury, oświaty czy polityki zaspokajały potrzeby nie tylko bliższej społeczności poznańskiej czy wielkopolskiej, lecz również ludzi zamiesz-

⁸ Zob. A. Kwilecki, *Związki Wielkopolski i Poznania z zachodnimi i północnymi ziemiami Polski. Socjologiczna problematyka badawcza*. Kronika Wielkopolski 1973, nr 1; tenże, *Miejsce i rola Poznania w Polsce zachodniej*. Studia Socjologiczne 1974, nr 1.

kałych w zewnętrznych — sąsiednich czy też dalszych regionach. Z instytucji ekonomicznych wymienić można powstające w XIX w. zakłady pracy, zwłaszcza H. Cegielskiego, również banki, spółdzielnie kredytowe itp., z instytucji kulturalnych — Bibliotekę Raczyńskich, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Towarzystwo Czytelni Ludowych, Teatr Polski, Uniwersytet Poznański i inne. Podłożem tej działalności były bliskie związki ludnościowe istniejące między Wielkopolską i innymi regionami zachodnimi oraz świadome dążenia, społeczeństwa Wielkopolski.

Zjawisko stołeczności nieformalnej Poznania wobec ziem zachodnich obejmuje: 1) okres zaboru pruskiego, gdy Poznań był stolicą polskości ziem należących do Prus, później do Rzeszy Niemieckiej (do 1918 r.); 2) lata przełomu po pierwszej wojnie światowej, gdy na ziemiach Polski zachodniej narastał ruch narodowyzwolenczy i toczyła się walka o wytyczenie granicy polsko-niemieckiej zgodnej z interesami państwa i ludności polskiej (1918 - 1921), a z Poznania wypłynęły wzory prowadzenia tej walki i zorganizowana pomoc w wielu dziedzinach, zwłaszcza dla powstańców śląskich i plebiscytów; 3) okres Polski międzywojennej: Poznań przyłączony do odrodzonego państwa polskiego stał się centrum tzw. myśli zachodniej i ruchu zachodniego pracującego na rzecz utrzymania życia polskiego na ziemiach, które pozostały w Niemczech i propagującego sprawy zachodnie w społeczeństwie polskim; 4) czas drugiej wojny światowej, gdy w środowisku działaczy poznańskich tworzone konspiracyjnie organizacje „zachodnie” i opracowywano plany powrotu Polski na piastowskie ziemie; 5) lata Polski Ludowej, w których Poznaniowi i Wielkopolsce przypadła szczególna rola w dziedzinie pionierskiego zasiedlenia ziem nad Odrą, Nysą i Bałtykiem oraz organizowania i aktywizowania życia kulturalnego w województwach zachodnich i północnych.

Na podkreślenie zasługują następujące zjawiska występujące w ciągu opisywanego okresu:

— ciągłość stołecznych funkcji spełnianych wobec Polski zachodniej przez środowisko poznańskie;

— dostosowywanie przez aktyw poznański form działalności do zmieniającej się sytuacji politycznej Wielkopolski i terenów zachodnich; wybierano takie dziedziny i dobierano takie środki, które w danych warunkach były najważniejsze dla sprawy polskości na tych ziemiach;

— istnienie i rozwój ruchu zrzeszeniowego w Poznaniu i Wielkopolsce obejmującego swym zasięgiem inne regiony Polski zachodniej i kształtującego w ten sposób sieć wzajemnych związków i zależności⁹;

— upowszechnienie się „świadomości zachodniej” w społeczeństwie

⁹ Zob. materiały i dane: *Wielkopolska (1815-1850)*. Wybór źródeł opracował Witold Jakóbczyk. Wrocław 1952 oraz wydany pod tym samym tytułem tom za lata 1851 - 1914 (Wrocław 1954).

wielkopolskim: zjawisko to wystąpiło najpierw w przełomowych latach 1918 - 1921, a następnie w okresie pionierskiego osadnictwa w 1945 r.¹⁰

Wydaje się, że u podstaw omawianych zjawisk dopatrzeć się można oddziaływania kilku istotnych czynników. Pierwszym było położenie geograficzne Poznania, centralne wobec Polski zachodniej i rola miasta jako ośrodka życia narodowego i społeczno-gospodarczego. Niewątpliwie znaczenie miał przy tym fakt, że w stosunku do innych miast położonych w zachodnich częściach kraju, Poznań był w sensie statystycznym największym skupiskiem ludności polskiej w Polsce zachodniej i największym skupieniem polskich instytucji. Drugim czynnikiem było istnienie w Wielkopolsce żywej tradycji historycznej stołeczności Poznania w państwie polskim i żywszej niż w innych regionach tradycji związków łączących tereny zachodnie z Wielkopolską i z całą Macierzą. Przeszłość dziejowa Poznania, jego tradycje oraz zachowane pomniki i inne pamiątki przeszłości przyciągały do siebie ludzi z różnych, nieraz nader odległych — jak Warmia i Mazury — regionów zachodnich i północnych. Poznańskie teatry, zbiory muzealne, księgozbiory, szkoły, zabytkowe fragmenty miasta i budowle, a wreszcie urządzone tu uroczystości i obchody stały się atrakcyjne dla Polaków żądnych wiedzy historycznej o własnym kraju i szukających inspiracji do własnej działalności, nabrały cech wartości ogólnonarodowej i stały się celem licznych odwiedzin. Toteż szczególnie wyraźnie zaznaczyła się rola Poznania w dziedzinie kultury i życia narodowego promieniującego poza teren samej Wielkopolski.

Jako trzeci czynnik można wymienić uformowanie się w Poznaniu środowiska działaczy narodowych, dostrzegających, iż miasto to ma specjalne zadania do spełnienia względem zachodnich obszarów Polski. Oni to wypracowywali wzory organizacyjne, wprowadzali nowe formy kontaktów międzyregionalnych, ustalali dyrektywy dla społecznej i naukowej działalności, przekształcali Poznań w ośrodek uroczystości i obchodów rocznicowych związanych z najważniejszymi wydarzeniami w historii narodu. Idea zachodnia rozpowszechniona była we wszystkich województwach i regionach Polski zachodniej, głosiła bowiem organiczny związek — mimo istniejących granic politycznych — ziem zachodnich z całą Polską. W Poznaniu i Wielkopolsce głosili ją głównie działacze inteligencji, co związane było z mieszczańsko-ziemiańską strukturą społeczną regionu do 1939 r. Na Śląsku natomiast żywy udział w ruchu zachodnim brali działacze związkowi robotniczy, m. in. górnicy i hutnicy. W okresie międzywojennym głównymi rzecznikami tzw. ideologii zachodniej w Poznaniu byli tacy działacze, jak profesorowie Uniwersytetu Poznańskiego i aktywiści Związku Obrony Kresów Zachodnich (od 1934 r. Polskiego Związku Zachodniego), publicyści i dziennikarze. Otóż rzeczą godną pogłębionych badań jest zagadnienie, czy i w jakim stopniu występował związek

¹⁰ Z. Dulczewski, A. Kwilecki, *Spoleczeństwo wielkopolskie w osadnictwie Ziemi Zachodnich*. Poznań 1962.

między ruchem zachodnim i ideologią zachodnią wypracowywaną w Poznaniu a ustrojem społecznym, interesami klasowymi mieszczaństwa i ziemiaństwa wielkopolskiego. Jest bowiem faktem interesującym, ale nie wyświetlonym do końca, że w 1945 r. i w ogóle w Polsce Ludowej działacze ci okazali większe przywiązanie do idei zachodniej i ruchu zachodniego, włączając się od razu do pracy na rzecz zagospodarowania odzyskanych ziem zachodnich, organizowanej przez władzę ludową, niż do ustroju społecznego, interesów i ideologii klasy, z której wywodzili się i którą reprezentowali w okresie międzywojennym.

Podkreślmy też znaczenie faktu, iż w Poznaniu, podobnie jak w każdej innej grupie terytorialnej, działały nieprzerwanie jednostki, które w rozwijaniu pracy o charakterze ponadlokalnym (czy ponadregionalnym) dostrzegały szansę podniesienia prestiżu własnego środowiska. Środowisko poznańskie skupiające działaczy społeczno-gospodarczych i kulturalnych, wybitnych twórców w różnych dziedzinach kultury, założycieli nowych instytucji i kierunków naukowych, zapewniało miastu wysoką rangę wśród innych ośrodków kraju. Znaczenie miała również atmosfera środowiska, zogniskowanie twórczości naukowej, zainteresowań kulturalnych i pracy społecznej wokół problematyki Polski zachodniej, toteż atmosfera ta i problematyka wciągała szybko ludzi przybyłych do Poznania z innych regionów kraju (np. Mikołaja Rudnickiego, Kazimierza Tymienieckiego, Zygmunta Wojciechowskiego i wielu innych). Dzięki temu przyjęło się w Polsce, a zwłaszcza w regionach zachodnich, uważać Poznań za „naturalny” ośrodek tej działalności¹¹. Poprzez ludzi odwiedzających Poznań i wnoszących stąd przeżycia o charakterze estetycznym i społeczno-patriotycznym, poprzez własnych emisariuszy politycznych i kulturalnych, poprzez rozmaitego rodzaju przekazy kulturowe i historyczne, kierunki życia społecznego i umysłowego oraz instytucje naukowej twórczości, wykuwana w Poznaniu myśl o jedności ziem zachodniej Polski i ich łączności z macierzą oraz o potrzebie działania na rzecz tej jedności, rozprzestrzeniła się na szersze zbiorowości ludności polskiej.

Osobną problematykę nasuwa współczesne oddziaływanie Poznania na cały kraj. Oddziaływanie to występuje dzięki ulokowaniu w Poznaniu instytucji o charakterze ogólnokrajowym czy nawet międzynarodowym (np. Międzynarodowych Targów Poznańskich) albo dzięki osiągnięciu przez Poznań najwyższego poziomu w pewnych dziedzinach, np. kultury (chóry chłopięce, teatr tańca). Tutaj zaliczyć trzeba również odgrywanie przez Poznań roli poważnego, ponadregionalnego ośrodka nauki, skupiającego liczne szkoły wyższe i placówki naukowo-badawcze, niektóre o unikalnym w Polsce charakterze (np. Instytut Za-

¹¹ Zob.: Przemówienie prezesa Kuratorium Instytutu Zachodniego Prof. UJ Dr. T. Lehra-Spławińskiego na zebraniu publicznym Instytutu. Przegląd Zachodni 1947, nr 4.

chodni). Miasto odgrywa również rolę znacznego ośrodka kultury, w którym skoncentrowane są instytucje nadające Poznaniowi rangę ogólnopolską, jak Opera, Filharmonia Poznańska, Wydawnictwo Poznańskie, Muzeum Instrumentów Muzycznych i inne. Jest oczywiste, że rozwój nauki i kultury w Poznaniu w okresie Polski Ludowej, rozbudowa sieci placówek upowszechniających kulturę, łączy się ściśle z rozwojem gospodarczym i ludnościowym, z powstaniem nowoczesnego przemysłu, który jest czynnikiem miastotwórczym, dostarcza miastu środków materialnych, a jednocześnie zgłasza zapotrzebowanie na wysoko kwalifikowaną kadre i rozrywkę kulturalną dla swych pracowników.

Z zagadnieniem stołeczności łączy się sprawa funkcji reprezentacyjnych pełnionych przez Poznań. Jako stolica województwa, Poznań reprezentuje Wielkopolskę wobec kraju i zagranicy. Wygląd zewnętrzny miasta, poziom kulturalny mieszkańców, jakość obsługi w zakładach gastronomicznych i handlowych, sprawność komunikacji miejskiej, standard hoteli, poziom funkcjonowania instytucji kulturalnych, nawet wyniki sportowe (np. traktowanie w sposób prestiżowy przez dziesiątki tysięcy kibiców i przez władze miasta rezultatów piłkarskiej drużyny „Lecha”) — wszystko to są aspekty owej wspomnianej funkcji reprezentacyjnej. Funkcji tego rodzaju dopatrzeć się można także w działalności zakładów przemysłowych, w jakości wyrobów fabryk symbolizujących poziom produkcji przemysłu poznańskiego: Cegielskiego, Lechii, Stomila, Goplany i in.

Przy tym w coraz większym stopniu, w miarę nasilania się ruchu turystycznego, Poznań staje się ważnym obiektem w państwie, licznie odwiedzany przez turystów zagranicznych i krajowych. Wkrótce po otwarciu niezbyt odległej granicy między Polską i NRD okazało się, że dla setek tysięcy przybyszów z NRD Poznań stał się ośrodkiem reprezentującym poziom techniczno-materialnego wyposażenia polskich miast i w ogóle kultury wielkomiejskiej w Polsce, Poznaniacy natomiast reprezentują w oczach obywateli NRD kulturę polityczną społeczeństwa polskiego.

Jako ważne zagadnienie wysunąłbym wreszcie rolę stołecznych tradycji miasta. Na gruncie teoretycznym można w tym zakresie porównywać różne ośrodki miejskie, jeśli weźmie się pod uwagę aspekt funkcjonowania tradycji stołeczności formalnej i wpływu tej tradycji na życie bieżące. Historia społeczeństw cywilizowanych zna wiele przykładów miast, które stanowiąc w przeszłości stolice (polityczne, administracyjne, kulturalne itp.) państw czy regionów, uległy z biegiem czasu, pod wpływem różnych okoliczności, degradacji. Wolno sądzić, że utrzymująca się w takiej społeczności miejskiej tradycja owej dawnej stołeczności formalnej i prestiżu, jaki był wówczas udziałem miasta, może stanowić źródło różnych nowych zjawisk społecznych, m. in. pojawiania się określonych ambicji i w sprzyjających warunkach może być jednym z czynników odradzania się stołeczności w postaci nieformalnej.

Żywotność tradycji Poznania jako stolicy Polski piastowskiej znajduje swoje odbicie w potocznej świadomości, w literaturze pięknej, nawet w praktyce administracyjnej i politycznej. Stanowiła ona jeden z czynników odgrywania przez Poznań w XIX i XX w. roli nieformalnej stolicy Polski zachodniej. Aktualnie znajomość tej tradycji i nawiązywanie do niej może stać się jednym ze źródeł nowych aspiracji i wzrostu aktywności społecznej Poznania.

Wszystkie wspomniane tu, nakładające się na siebie dawne i współczesne funkcje stołeczne Poznania stanowią — z jednej strony — produkt historycznego rozwoju, ale również są (lub mogłyby być) — po drugie — czynnikiem dalszego rozwoju Poznania. Uświadomienie sobie znaczenia tego czynnika i jego wykorzystanie dla rozwoju miasta zależy w dużym stopniu od poziomu intelektualnego i przygotowania zawodowego aktywu miasta Poznania, tzn. kadry działaczy społecznych i gospodarczych, naukowców, techników, urbanistów, architektów, także dziennikarzy, publicystów, literatów i artystów. Myślę zwłaszcza o celowych działaniach rozwijających rolę Poznania w życiu społecznym, które powinny iść w parze z trwającą przebudową i rozbudową miasta. Chodzi o to, by dalekosiężnym planom jak i doraźnym manewrom urbanistycznym towarzyszyły starania na rzecz Poznania wielkomiejskiego również w dziedzinie stosunków społecznych. Mimo bowiem spełnianych w różnych dziedzinach przez Poznań formalnych i nieformalnych funkcji stołecznych, sądzę, że nie powinniśmy być w pełni zadowoleni z istniejącej różnorodności i atrakcyjności form życia w Poznaniu, z poziomu życia umysłowego, z poziomu pracy instytucji naukowych i kulturalnych, z działalności wielkomiejskich urzędów i ośrodków informacji. Zwłaszcza na tle wyeksponowanej (może nadmiernie) roli Warszawy, jej przewagi nad resztą kraju na wielu płaszczyznach życia, obecne znaczenie Poznania nie wydaje się być czynnikiem w dostatecznym stopniu atrakcyjnym dla mieszkańców i dostatecznie mocno integrującym społeczeństwo. Niekiedy daje o sobie znać w Poznaniu „kompleks prowincji” w stosunku do stolicy kraju. Obserwujemy zjawisko chętnego odchodzenia do Warszawy (a czasem do innych ośrodków) wyróżniających się, aktywnych jednostek, których umiejętności byłyby nadal wielce przydatne w pracy nad rozwojem Poznania. Powstaje problem, czy miasto Poznań i istniejące w nim stosunki społeczne sprzyjały w przeszłości i czy sprzyjają obecnie racjonalnemu wykorzystywaniu talentów i rezultatów pracy ludzi zdolnych? Czy w Poznaniu panuje atmosfera sprzyjająca nowatorstwu i oryginalnej twórczości? Czy miasto stwarza dobre warunki życia i pracy dla własnego aktywu, twórców, racjonalizatorów, wyróżniających się absolwentów?

Myślę, że wszystkie te zagadnienia warte są postawienia i szerszej dyskusji.

LES FONCTIONS MÉTROPOLITAINES DE LA VILLE DE POZNAŃ

R é s u m é

La conception sociologique de Poznań peut comporter différents aspects de la réalité sociale urbaine ainsi que différentes fonctions remplies par la ville. Une façon parmi d'autres est de montrer et d'éclairer les fonctions métropolitaines de Poznań.

L'article est une esquisse de la problématique, qui peut constituer l'objet de recherches scientifiques complémentaires. Voici quelques questions qui y ont été considérées.

1) Un groupe de questions est lié au rôle de Poznań en tant que capitale de voïvodie. A Poznań se trouvent les centres dispositifs qui dirigent la vie et le développement de la voïvodie. A ce titre Poznań est une capitale officielle grâce à laquelle la ville influe sur la voïvodie de différentes manières: directement et indirectement. Le problème des études est le suivant: dans quelle mesure l'influence de la ville dans le domaine des normes et des valeurs morales, culturelles et économiques, est liée au prestige de Poznań en tant que capitale administrative; dans quelle mesure Poznań est considéré comme le symbole des traditions historiques et des valeurs sociales contemporaines de la voïvodie de Grande-Pologne? Ceci est lié au problème du rôle d'intégration de Poznań envers la population de toute la Grande-Pologne.

2) On peut voir également en Poznań une capitale officieuse. Depuis la domination prusse, Poznań remplissait la fonction directrice dans le domaine social et culturel envers les territoires de toute la Pologne occidentale. On peut se demander quel rôle peut actuellement avoir Poznań envers les voïvodies de l'ouest et du sud adjacentes à la Grande-Pologne.

3) Un problème particulier nous est donné par l'influence que peut avoir Poznań sur le reste du pays du fait de l'existence dans cette ville d'institutions à caractère national et même international (p. ex. la Foire Internationale de Poznań), ou encore grâce au niveau supérieur atteint dans certains domaines p. ex. le domaine culturel (chorale d'enfants, théâtre de danse).